

Mateja Forte

Postojna

UDK 81'271:316.644.8:36-056.26

»Besede bolijo.« Jezik, stereotip, diskurz, etika v jeziku in ljudje s posebnimi potrebami

Ljudje s posebnimi potrebami so glede etične rabe jezika nekoliko »na prepihu«, saj lahko pri pisanju ali govoru v povezavi z njimi kaj hitro zaidemo v sivo območje stereotipov, posploševanj in predsodkov. Prispevek s pomočjo diskurzivne analize analizira primere pogovorov s svetovnega spleta, v katerih se kaže pretirana stereotipizacija ljudi s posebnimi potrebami.

etika, jezik, stereotip, predsodek, posebne potrebe

With regard to the ethical use of language, people with special needs are particularly vulnerable, since when writing or speaking about them it is all too easy to stray into the domain of stereotypes, generalisations and prejudices. Through discourse analysis, this paper analyses online discussions in which there are examples of the excessive stereotyping of people with special needs.

ethics, language, stereotype, prejudice, special needs

1 Uvod

Etična načela so norme ravnanja in ljudje jih kot razvita bitja vzpostavljamo z jezikom, raba jezikovnih sredstev pa vpliva tako na naš kot na naslovnikov čustveni odziv. Z uporabo jezika smo produktivni, z zanemarjanjem etičnih načel pa smo lahko tudi zelo destruktivni. Ta načela so tako kot raba jezika človekovo hotenje, torej razumsko delovanje in sposobnost postavljanja vrednostnih sodb. Etična in seveda tudi neetična raba jezika pa ne odražata le posameznikovega odnosa, temveč kulturo naroda in družbe nasploh (Cameron 1995: 56).

Jezik s seboj nosi spomine, pravila in norme, ki so se ohranili v družbi, ena večnih in neumrljivih kategorij pa so stereotipi. Gre za ustaljena prepričanja, ki predstavljajo bodisi osebno stališče bodisi mnenje javnosti o nekom ali nečem (Lippmann 1999: 100). Stereotipi nastanejo na podlagi omejenih informacij in poenostavljanja. Njihova osnovna funkcija je prikrojevanje stvarnosti potrebam, navadam in miselnim svetovom posameznika ali skupine. Sami niso škodljivi, taki postanejo le, če se iz njih razvijejo predsodki (Mikolič 2008: 69). Po Lippmannu so refleksirani² in iracionalni, torej ne nastanejo razumsko. Ob njih so vedno prisotna močna čustva. V ljudeh jih povzročajo iz družbe in njenih dejanj izvirajoči negativni dražljaji, sprožajo pa lahko celo sovražne emocionalne reakcije do oseb ali skupin, s katerimi so povezani. Običajno vsebujejo nepriznavanje vrednosti, omalovaževanje in podcenjevanje. Osvobajajo agresijo, v svoji posplošenosti pa nasprotujejo realnim dejstvom. Do predsodkov vodi neznanje, ne le v smislu informiranosti, temveč tudi naših navad, ki jih stežka spreminjamo, vse, kar ne ustreza našim kriterijem, prilagodimo. Vse ukalupimo in se kalupov zaradi strahu pred novim in neznanim tudi držimo. Vidimo tisto, kar smo bili naučeni videti, saj je naš um poln vnaprej pripravljenih in zato

² Lippmann refleksirano pojasnjuje kot »osnovano na avtomatizmu« (Lippmann 1999: 101).

sprejetih vzorcev. Z medgeneracijskim prenosom in odpornostjo so stereotipi in predsodki postali del naše identitete. Razlog za tako moč je v tem, da [...] nas predsodki varujejo pred učinkom, ki bi nas doletel, če bi svet hoteli jemati pošteno [...] (Lippmann 1999: 102).

S sodobnimi načini komuniciranja smo ljudje razvili nov pristop k načinu izražanja. Splet, klepetalnice, socialna omrežja in forumi nam omogočajo navidezno anonimnost, zato tam lažje izrazimo sebe, svoja čustva in strahove, lažje pa izražamo tudi predsodke. Tarče teh predsodkov so največkrat ranljivejšie družbene skupine, kot so ljudje s posebnimi potrebami (slepi, slabovidni, gluhi, naglušni, gibalno ovirani, ljudje z motnjami v telesnem in duševnem razvoju idr.). Ali so nekje/pri nekom prisotni predsodki, je mogoče ugotavljati tako pri nebesedni komunikaciji kot pri besedni. Sodobni čas je v naš pisni in govorni kod prinesel obilo novih sredstev sporočanja, splet pa se kaže kot kraj, kjer je njihova uporaba najobširnejša. V raziskavi smo s pomočjo diskurzivne analize razčlenili tri spletne forume na temo vključevanja ljudi s posebnimi potrebami v družbo. Zanimal nas je odnos udeležencev forumov do ljudi s posebnimi potrebami kot tematike sporazumevanja in soudeležencev sporazumevanja.

2 Analiza spletnih forumov

Vsi komentarji so s spleta prepisani v neskrajšani obliki in so zato navedeni dobesečno.

2.1

Analiza spletnih komentarjev na temo vključevanja otrok s posebnimi potrebami v redno šolstvo.

Oseba A: »Ti pa res niso za v naše šole!!!!«

Oseba B: »????????«

Primer nam prikaže stereotipiziran in s sosledjem klicajev podkrepljen komentar osebe A, ki implicira nesposobnost in neustreznost vključevanja otrok s posebnimi potrebami v programe inkluzije, ter nerazumevanje oziroma neodobravanje komentarja osebe B s strani osebe A, ki je izraženo s sosledjem vprašajev. Sosledja ločil in drugih znakov (pike, vprašaji, klicaji, drugi grafični znaki idr.) delujejo kot poudarek predhodno napisanega in so neposreden izraz čustev ali nerazumevanja, neodobravanja.

2.2

Analiza spletnih komentarjev na temo uvajanja nove zaščitne zakonodaje za ljudi s posebnimi potrebami.

Oseba C: »Pa dajte no nehat, ti invalidi majo že itak ful preveč pravic!«

Oseba Č: »«

Oseba D: »Posebne potrebe, a to pol pomen, da cela družina ni glih normalna??«

V drugem primeru so odraz predsodkov obrazne mimike, ki naslikane ali animirane izkazujejo naše čustveno vpletanje v tematiko. Mimike (– dvom, – neodločenost, – veselje, – smeh ...) same po sebi niso predsodki, lahko pa jih implicirajo, kar je vidno tudi v navedenem

primeru. Komentar osebe C izkazuje njeno močno čustveno vpletenost v tematiko, saj je izpisan v interesni govorici – slengu in izraža jezo ob ugotovitvi, da se sprejema nov zaščitni zakon za ljudi s posebnimi potrebami. Komentar osebe Č ni neposredno stereotipen, izraža pa pasivnost komentatorja, ki ne ve, ali bi osebi C nasprotoval ali se z njo strinjal. Komentar osebe D izraža poleg nevednosti komentatorja tudi žaljivost. Poved je slogovno zaznamovana, predsodek pa je izražen z besedo »normalna«. Na semantični ravni beseda ne izraža predsodka, rabljena v takem kontekstu pa implicira nenormalnost, tudi bolezensko stanje osebe oziroma njene družine.

2.3

Spletni komentarji na temo nestrpnosti do »drugačnih« otrok.

Oseba E: »O joj joj, ubožčki!!!!«

Oseba F: »Prav jim je. Sej so vedli, da se lahko to zgodi. Kaj so si pa omislili otroka, zdaj pa naj sami plačujejo za to.«

Oseba G: »Prepričana sem, da otrok, ki se ga nauči spoštovat drugačnost, ne bi postrani gledal nikogar.«

Oseba H: »Ha ha, ta je pa res za gor pr'pet, med 'ta najbolj bedaste izjave'.«

Oseba I: »Pa učitelji jih majo za kao normalne, so pa podn od podna.«

Oseba J: »Kako pa ti sploh veš, kaj pomeni biti normalen??????«

Oseba I: »Uh uh uh uh, zde pa so mene zasrbeli prsti, pa skoraj razumem nekatere v temi o smrtni kazni, blah, blah, blah ...«

V tem primeru predsodek ni izražen zgolj v komentarjih, temveč že v tematiki foruma, – nestrpnost do drugačnih otrok. Tu se je najprej treba ustaviti ob konceptu drugačnosti, saj ta lahko implicira normalnost in nenormalnost. Ustreznejša bi bila raba besede različnost, saj ljudje nismo drugačni drug od drugega, smo različni. Tak naslov zgreši namen, ki je odprta kritika nestrpnosti. Neustrezna formuliranost forumskega naslova oziroma njegova stereotipnost je vidna tudi v komentarjih. Komentar osebe E je, kakor večina navedenih primerov, kombinacija besedne in nebesedne komunikacije. Izraža čustveno vpletanje komentatorja, ki nakazuje, da se mu ljudje s posebnimi potrebami zdijo »ubogi«, torej po njegovem družbeno neenakovredni. Komentar osebe F na naslovno temo ne vsebuje pomilovanja, temveč odkrito izraža posmeh. Predsodek je v komentarju viden v implikaciji visokih stroškov za nego otroka s posebnimi potrebami oziroma v implikaciji bolezenskega stanja. Naslednji komentar na naslovno temo foruma je drugačen, saj komentarka (G) kljub temu, da z izrazom »drugačnost« nakaže svoj predsodek, zavzame zaščitno držo s predpostavko, da je prava vzgoja v otroštvu zagotovilo za strpnost med ljudmi. Eden od soudeležencev istega foruma žal razmišlja drugače, saj je njegov odziv na komentar osebe G zelo odklonilen. Njegova izbira besedja je slogovno zaznamovana in izraža čustveno vpletenost. Predsodek je viden v tem, da z grobo žalitvijo zavrne osebo G, torej zavrne pomen vzgoje za strpnost.

Predsodki in tako rekoč tudi sovražni govor so vidni tudi iz dvogovora med osebama I in J. Oseba I odkrito izraža zaničevanje ljudi s posebnimi potrebami, saj jih označuje za nenormalne in pripadnike družbenega dna. Jezik osebe I je slogovno zelo zaznamovan in čustveno obarvan. Oseba J svojemu sogovorniku nasprotuje in ogorčenost nad izjavo podkrepi tudi z elementi nebesedne komunikacije,

izraženimi s številnimi vprašaji. V zadnjem komentarju pa oseba I še nadgradi svoj predsodek in poseže po sovražnem govoru. Iz njenega komentarja je namreč mogoče razbrati nestrpnost in sovraštvo. V zadnjem delu komentarja oseba I z več enakimi medmeti »blah« izrazi tudi naveličanost in nepotrebnost tovrstnih razprav.

3 Sklep

Iz spletnih dobesedno navedenih primerov je razvidno, da predsodki do oseb s posebnimi potrebami obstajajo in so usmerjeni predvsem negativno, izhajajo pa iz sprejetih stereotipov o nenormalnosti, nezmožnosti in družbene nepomembnosti ljudi s posebnimi potrebami. Gre za neupravičena in nikjer argumentirana stališča posameznikov, ki jih izražajo v močno čustvenem in individualiziranem jeziku. Svoja stališča podkrepijo še z elementi nebesedne komunikacije, izraženimi s številnimi grafičnimi znaki, značilnimi za komunikacijo v novih medijih.

Literatura in viri

- BLOMMAERT, Jan, 2005: *Discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CAMERON, Deborah, 1995: *Verbal hygiene*. London: New York: Routledge.
- LIPPMANN, Walter, 1999: *Javno mnenje*. Ljubljana: FDV, Zbirka javnost.
- MEEUWIS, Michael, 1996: Strpnost in nestrpnost v medkulturni komunikaciji: opažanja o ideologiji in kontekstu v interakcijski sociolingvistiki 1. *Časopis za kritiko znanosti* 24/178.
- MIKOLIČ, Vesna, 2008: Diskurzivna narava stereotipov in predsodkov ter soočanje z njimi v sodobni demokratični družbi. *Jezik in slovstvo* 53/1. 67–77.
- Forum starševski čvek: <http://med.over.net> (dostop 24. 4. 2013).
- Forum Delo: <http://www.delo.si/zgodbe> (dostop 25. 4. 2013).
- Mavrični forum: <http://www.mavricni-forum.net> (dostop 24. 4. 2013).